

får husfruen det travelt og serverer meget snart den lifligste kaffe med renost i.

I Bergstrøms store telt var der friskt birkeløv, de vakreste renskinn og tent op en koselig ild. Vi fikk et deilig måltid servert av hans omsorgsfulle hustru, renkjøtt med smør og brød og multer med renmelk, renmelken var god, og så kaffe med renost. Vi fikk etterhvert besøk av gamle og unge fra Bergstrøms koje. De syntes alle å være glade over besøket. Barna talte rent norsk og kunde sin skolelærdom utmerket. De eldre klaget over at barna og ungdommen ikke lærte samisk som før, men de omtalte jo også med stor takknemlighet den gode anledning til skolegang for barna. De sendes om vinteren til Stordal skole i Meråker og bor der da i skoleukene med mødrene, mens samene drar med renen til de sydlige distrikter.

Næste dag besøkte vi den største reneier i distriktet, Stinerbom, og med ham som med de øvrige samer samtalte vi om samefolket og rendriftens vilkår. Samene er godslig glade i sin gjestfrihet; det var hyggelig å besøke dem.

Ut på dagen var det å ta en rask marsj til bygden. Min følgesvenn Holm med 30 kg. på ryggen fikk opfordring til å gå som han pleiet, og det gikk bakke op og bakke ned i et jevnt trav kan jeg næsten si. Jeg kunde følge ham, for min bør var blitt mindre i fjellet. Kommen til Tydalen blev jeg elskverdiggst mottatt av ordfører Nessvold på Fossan, som huset mig for natten og viste mig den fornemme og utstrakte gjestfrihet som øves av bonden i Norge.

ARKÆOLOGISKE VANDRINGER I TRØNDERSKE BYGDER

FOREDRAG I TRONDHJEMS TURISTFORENING 14/6 1923

AV KONSERVATOR TH. PETERSEN

Når jeg har kalt dette foredrag «Arkæologiske *vandringer* i trønderske bygder», så er jeg mig fullt bevisst, at jeg her benytter et uttrykk som i vår tid lyder fremmed, og som forlengst har tapt noget av sin gamle klang og poesi. Der knyttet sig dog engang en viss charme til det ord at *vandre*, og hvor mange har ikke med begeistring skrevet om sine «vandringer», snart i vårt eget land, snart gjennom Tyskland, Italien og mange andre land rundt omkring på jorden. Mange taler om sine «*vandringsår*» som et eget og viktig avsnitt av ens liv, og der er ennu dem som først legger vandringsstaven ned, når de tvinges dertil av livets hårde nødvendighet.

I begrepet *vandre* i den betydning hvori vi her naturlig tar ordet, ligger der nemlig noget mere enn i det at *gå*. Med *vandring* forbinder vi for det første en ro og sinnets likevekt, som ikke lenger slår i takt med vår opjagede og masende tid. Dernest forutsetter dette ord en viss kultur, som ikke er hvermanns eie, et indre som er mottagelig ikke blott for de store naturinntrykk fra fjell og hav, men som også gir resonans fra bygd og folkeliv. Der kreves et våkent blikk, som er åpent ikke bare for det store og imponerende, men også for det tilsynelatende lille og ubetydelige. En vandrør må med andre ord ikke være redd for at ta landeveien fatt. Det var man heller ikke i gamle dage. Familieturene i min barn-dom hører til mine beste minner. Far, mor og søskende, alle begav vi oss på vandring, når ferien kom. Det gikk fra skifte til

skifte, langsomt, men sikkert. Damene fikk jo tilladelse til at kjøre, når de var trette, og det hendte at barna var så små, at der alltid måtte være en vogn med. 2 år gammel hadde jeg min første «fotur» (1877). Det var ruten Selbu—Tydalen—Røros. Over Tydalsfjellet blev jeg båret av Per Stugudal i en ryggsekk ned til Brekkebygden; en annen bar min noget eldre søster. 9 år gammel vandret jeg med min far fra Støren over fjellet gjennom Gudbrandsdalen ned til Lillehammer. Senere har jeg alltid været på vandring om sommeren, snart her, snart der, og mine studier har ført det med sig, at jeg først og fremst har måttet vende mig mot de nordenfjellske bygder, som jeg kanskje har gjennomstreift som få andre. —

Nu, tiderne forandres! Vi lever vårt rastløse liv under akkompagnement av telefonopringning, motorlarm og automobilhyl, og mere enn nogensinne drages vi derfor mot den store *stillhet*, bort fra menneskene, op i viddens ensomme storhet. Intet er så betagende som fjellet, og takket være denne forening kan nu trønderne i langt større grad enn før få del i en nydelse, som tidligere bare var forbeholdt nogen enkelte. Men det kan ikke nektes, at den letthet hvormed vi nu kan komme op i høiden, og denne flukt fra byen op til fjellet, har latt oss glemme de verdier som så at si ligger for vår fot. Hvad har f. eks. ikke Innherredsbygdene at by av naturskjønnhet og kulturminner? Men hvor mange er det som virkelig kjenner disse vakre bygder med en befolkning, som efter min mening hører til landets fineste og mest oplyste bønder. God og ufordervet bondekultur slår en også i møte i bygder som Meldalen, Rennebu og Opdal, hvor dessuten natursceneriet byr den største attraksjon. Og kommer vi ut til kysten og videre ut i øigarden, møter vi inntrykk av en helt annen art. Hvilken betagende stemning hviler der ikke over Smølas endeløse myrer og lyngklædte heier, hvor ensomheten og den store stillhet kun brytes av sjøfuglenes skrik! Hvor mange er det som kjenner Frøya eller har hørt havsbølgenes tunge slag mot Froans dristig fremskutte øirekke? Og hvem har fra Borganfjellet sett ut over Viknas ødemarker som de ligger der omkranset av et utall av holmer og skjær? Og Leka, for hvor mange er ikke denne eventyrøi bare et navn og knapt det? Her ute ved kysten trær vi dessuten så at si overalt på eldgammel,

historisk grunn, for det er her vi finner menneskets eldste spor i vårt land.

Charmen ved disse vandringar nede i lavlandet beror jo naturligvis meget på de øine som ser, og på ens individuelle mottagelighet. Men enhver kan dog finne noget for sig. For mitt eget vedkommende er jo blikket vesentlig rettet mot bosetningshistorien og menneskets eldste kulturminner, og her gjør jeg alltid på hver tur nye, interessante iakttagelser. På den tur som vi nu iaften skal foreta — et raskt tverrsnitt så at si gjennom Nordtrøndelags bygder —, kommer vi derfor utelukkende til at dvele ved disse minner, og for ikke at være for lang eller trette tilhørerne blir jeg nødt til kun at ta det vesentlige og mest interessante med. Men jeg tror på forhånd at turde uttale, at våre bygder her byr attraksjoner som peker langt ut over snevre særinteresser, og som er vel verd den almindelige turists opmerksomhet. — —

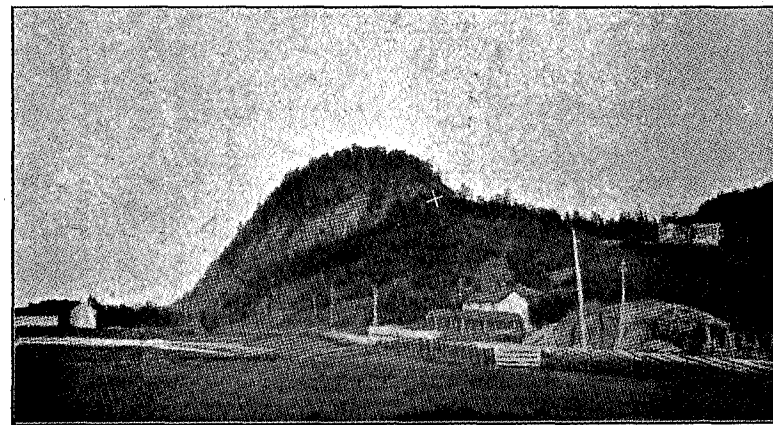

Fig. 1. Hell, Stjørd. (Ristning ved X). Efter G. Hallstrøm.

Vi starter da fra *Hell* station og behøver ikke at gå mange skritt, før vi allerede står foran en severdighet av første rang. Som man nemlig vil erindre, reiser der sig litt innenfor stationen og på den annen side av veien en høi, skogklædt bergknaus, hvis øvre del hever sig loddrett, ja tildels med utoverhengende vegge op fra en utpreget terrasse, som særlig mot vest og sydvest trær meget

tydelig frem. Det er utvilsomt denne terrengformation som navnet *Hell* skylder sin opprinnelse. *Hell* må nemlig avledes av et gammelt ord *hellir*, som betyr et skjul under en fremskytende bergvegg, en heller eller det som franskmennene betegner med «abri». Denne terrasse er en gammel strandlinje («trivianivået»), som er utvasket av fjorden under en periode da klimaet var meget varmt, kanskje det varmeste vi har hatt etter istiden, med en middeltemperatur som lå mellom 2 og 3 grader høiere enn i våre dage.

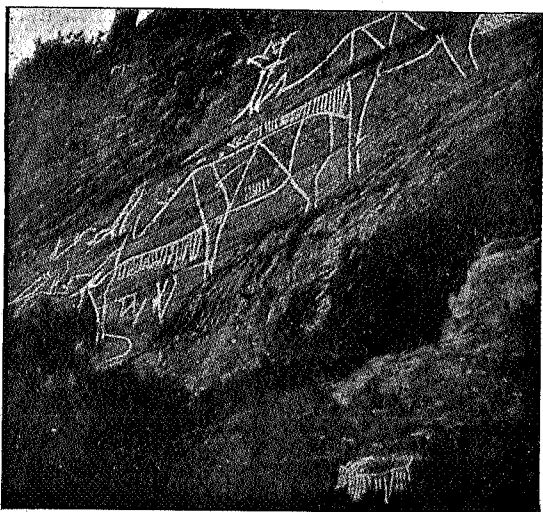

Fig. 2. Helleristning på Hell. G. Hallstrøm fot.

Like ovenfor terrassen, på den del av bergveggen som vender mot sydvest, har stenalderens mennesker for tusener av år siden ritset inn sine bilder, hvorav vi særlig skal feste oss ved to rener. Renene på Hell er viden berømt. De hører visstnok ikke til de beste frembringelser av stenalderens kunst i vårt land, men der går dog over disse linjer et naturalistisk drag, som vidner om en skarp iakttagelsesevne. Det er tilfellet med nesten alle helleristninger fra stenalderen, som omtrent utelukkende fremstiller dyr som der blev gjort jakt på. Det er naturkunst i ordets egentlige betydning, en kunstnerisk eksponent av et primitivt jegerfolks veidekultur. Men disse bilder er noget mere enn blott uttrykk for en viss kunstnerisk trang. Vi har her at gjøre med magiske ytringsformer, som vi ennå kan gjenfinne hos primitive folkeslag. Det er den tanke at billedet av viltet gir makt over det, skaffer lykke på jakten. Derfor ritset man dyretegninger inn på sine jaktvåpen eller

på en bergvegg, som ikke sjelden er således beliggende, at man har grunn til at tro at viltet er blitt drevet derutover. Denne tro har sikkert været meget, almindelig i Norden, likesom den er det blandt primitive jegerfolk den dag i dag. Ennå så sent som for et par hundrede år siden fortelles det om en veldig jeger i Närke i Sverige, Bottorpa-Lasse, at når han ritset på en vegg det dyr han vilde drepe, så falt et sådant til marken når skuddet smalt. —

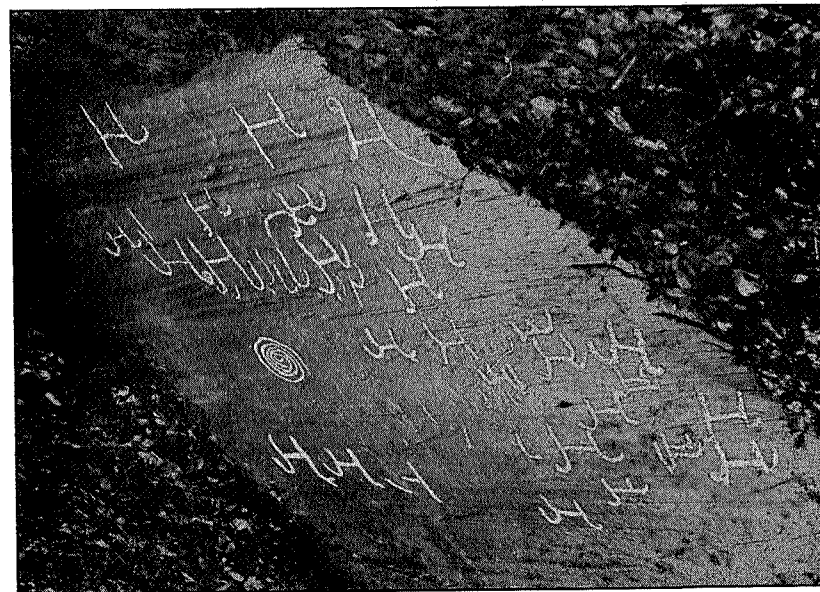

Fig. 3. Helleristning på Fordal, Hegra. H. Fewkes fot.

Stjørdalen er en eldgammel bygd, og tallrike er de minner fra den hedenske oldtid som er bevart herinne helt ned til våre dage. I de senere år er oppmerksomheten særlig blitt rettet mot de mange helleristninger fra bronsealderen som etterhånden er kommen for dagens lys, og som fra *Fordal* i *Hegra*, ikke langt fra Forras utløp i *Stjørdalselven*, trekker sig langs dalens nordside nederst i skoglien, hvor de overalt synes at markere en eldgammel ferdselsvei, som ennå på sine steder kan spores, men nu er sunket ned til

kreatursti. Fra dalens munning bøier de så videre nordover gjennom *Skatval* hvor de kjennes i stor mengde:

Fra Hell begir vi oss derfor videre innover dalen, vandrer langs elvens sydside, hvorfra vi har et godt utsyn over den monumentale, festningsaktige *Vernes kirke* og lengere inne det eiendommelige høidedrag «*Kongshaugan*» med sine gravhauger, oprinnelig likesom *Nardoterrassen* ved *Trondhjem* en isolert rest av et gammelt platå avsatt under en høiere havstand. Ved den eldgamle gård *Hemre* i *Hegra* passerer vi over elven, fortsetter videre langs dalens nordside forbi vakre, store gårde og når endelig *Fordal* ne-

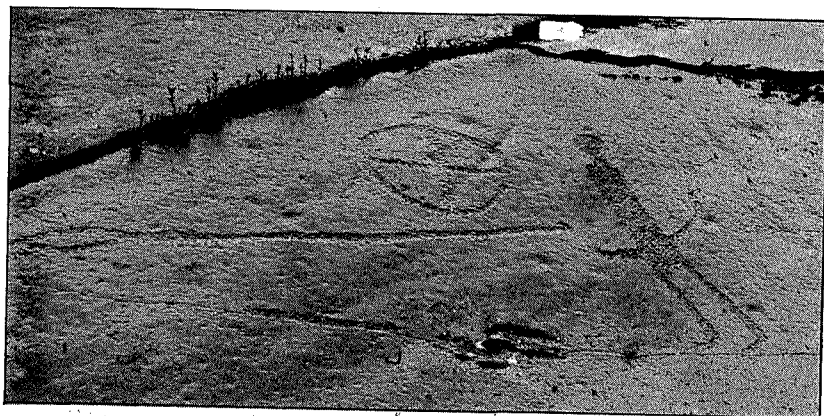

Fig. 4. Helleristning på Bjørngård, Hegra. H. Fewkes fot.

derst i *Forradalen*. Her har vi den østre grense for de i *Stjørdalen* inntil nu kjente helleristninger, samtlige med undtagelse av *Helleristningene* fra bronsealderen. De merkeligste av *Fordalsristningene* finner vi på *svaberg* midt i den bratte skogli ned mot elven.

Bronsealderens ristninger er av en helt annen art enn stenalderens. Også her finner man dyr, men de er som regel ikke naturalistisk tegnet som i stenalderen, men stilisert og sunket ned til rene skjematisk tegn og symboler. Det kan nu ansees godt gjort, at bronsealderens ristninger med sitt mylder av figurer er av religiøst-magisk innhold og gir uttrykk for religiøse forestillinger som har sitt utspring i *Orientens kulturland*. Vi finner på disse

ristninger en høit utviklet symbolik, som igjen i første rekke grupperer sig om soldyrkelsen. Det gjaldt at få solen, den store, livgivende kraft, til at se i nåde ned til menneskene og signe markens grøde. Derfor innhugget man på bergflatene solens billede, ofte i form av cirkler eller spiraler, ikke sjelden symbolisert ved et skip, en forestilling som er rent orientalsk, idet solen i *Orienten* tenktes at seile over himlen i en båt. En annen forestilling som vi bl. a.

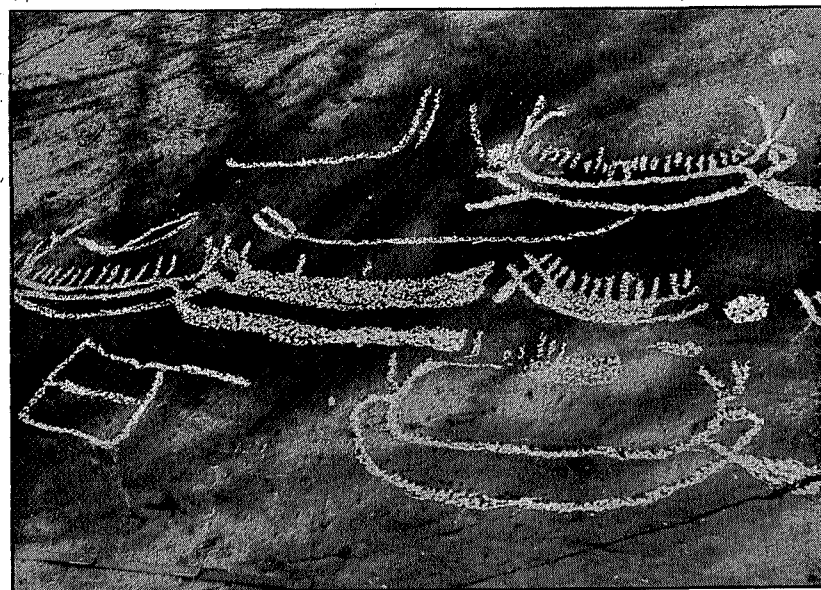

Fig. 5. Helleristning på Bjørngård, Hegra. H. Fewkes fot.

kjenner fra den greske mythologi, var den at solen blev trukket over himlen av heste. Hesten blev solens hellige dyr, og derfor finner vi så overordentlig hyppig de skjematisk tegnede hestefigurer, rene hieroglyphtegn, i forbindelse med solsymbolet. Ved at hugge inn billedet av en hest på bergflaten i nærheten av solsymbolet synes man at ha symbolisert solofferet.

Det er dette *Fordalsristningene*, hvorav vi her avbilder den ene, er et så eklatant eksempel på. Vi ser her solsymbolet omgitt av hestehieroglypher.

Når vi nu fra *Fordal* begir oss tilbake igjen utover dalen, vil vi avlegge besøk på de forskjellige lokaliteter hvor der finnes helleristninger, på gårdene *Leirfall*, *Bjørngård*, *Hegra*, *Mona*, *Ystinesaune*, *Gråbrekk* og *Stokkan*. For den som ikke er fagmann vil det dog bli trettende her at gå i detalj, og vi skal derfor nøie oss med at avbilde nogen av de mere betydningsfulle ristninger.

Fig. 4 og 5 gjengir således to av det kompleks av ristninger som finnes på *Bjørngård*. På fig. 4, som ikke er opkrittet, ser vi en mann, et solsymbol og et spyd, utvilsomt en mytisk kombination. Fig. 5 viser en serie skipsfigurer, som utmerker sig ved at de

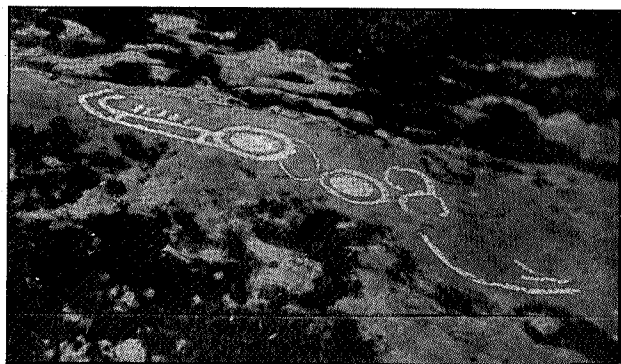

Fig. 6. Helleristning på Ystinesaune, Stjørd. H. Fewkes fot.

har sideror. Dette er et meget interessant trekk, da det på denne ristning, såvidt vites, er første gang at sideroret er konstatert i Norden. Fig. 6 gjengir en detalj fra den store, ennå ikke undersøkte ristning på *Ystinesaune*. Vi ser her solsymbolet i intim forbindelse med båten; solen sitter der i bakstavnen som en annen passager. Hvor inderlig sammenhengen mellom solen og båten er, fremgår ennvidere av fig. 7, ristningen på *Gråbrekk*. Her ser vi bl. a. to båter under hvert sitt solsymbol; av det til venstre er forøvrig hele den øvre del avskallet, og kun det nederste er i behold. For at komme til ristningene på den høitliggende gård *Mona* må vi langt op i marken, inn i skogen. Disse ristninger er anbragt på en veldig

stenblokk, som ligger ved en åbenbart eldgammel ferdselsvei, som har ført over til Beitstadgrenden i Nedre Stjørdalen.

Vi skal ikke hefte oss videre i *Skatval*, i arkæologisk henseende forøvrig en av de rikeste og best gjennomforskede bygder i Trøndelagen, med en tross byens nærhet merkelig uberørt bondekultur, men begir oss efter naturligvis først at ha avlagt en visitt på *Steinvikholm* over til *Digerberget* i *Åsen*, hvor vi kan betrakte restene av en forhistorisk befestning. Den er anlagt i form av en sperremur, som er trukket tvers over halsen der hvor berget er smalest; de øvrige sider kaster sig bratt ned i fjorden og er praktisk talt ubestigelige. Slike forhistoriske befestninger eller «bygdeboger» kjenner vi nu mange av i Trøndelagen, og nye opdages stadig. De

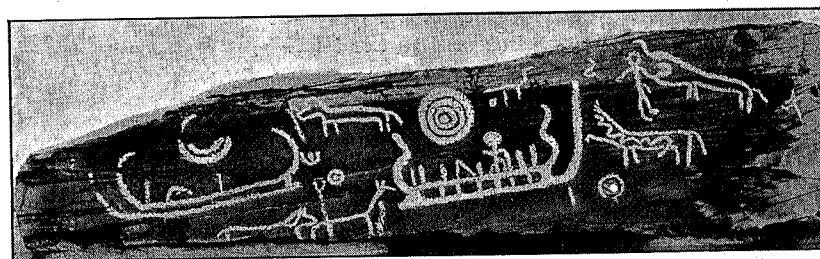

Fig. 7. Helleristning på Gråbrekk, Stjørd. H. Fewkes fot.

skriver sig for en større del fra den såkalte folkevandringstid, fra en periode, hvis indre forhold vi ennå kjenner litet til heroppe, men hvor nettop bygdeborgene taler et sprog som ikke kan misforståes. Det må ha været urolige tider, da bygd kunde stå mot bygd, grend mot grend, ja mulig endog ætt mot ætt, likesom på Island under sagatiden eller på Korsika helt til nutiden. Det gjaldt da at ha et sikkert tilfluktssted i nærheten. Bygdeborgen på *Digerberget* i *Åsen* hører ikke til de mest karakteristiske, vi har mange som er meget interessantere og mere komplicert i sitt anlegg. Men den er dog en severdighet, — den nærmeste kjente bygdeborg i Trondhjems omegn —, og fra bergets høieste punkt har man en aldeles henrivende utsikt utover *Åsenfjorden* og *Strindfjorden*.

Fra Digerberget tar vi oss frem gjennom skogen til en eldgammel bygdevei, som fra Åkvik fører langs Nesjvatnets sydside op til Asens hovedbygd. Det er en usedvanlig vakker, malerisk vei, som fører forbi gamle, morsomme og litet kjente gårde. Man står sig i det hele på at følge de gamle veie. De har nu sin egen art, som de smyger sig op til landskapet og følger alle dets luner, traust, bakke op og bakke ned, og merkelig nok, i sin avveksling er de heller ikke tunge at ferdes efter. «Den gamle vei» har sin store charme og poesi. Den har også funnet sin dikter; i sin hymne til «Gammelveien» synger Theodor Caspari:

«Der lunter en vei saa trut avsted
opunder de gamle gaarde,
den kaver sig bakke op og ned
og lægger sig sindig fore. —
En mosegraa kar som regner i mil
og prater om gamle skifter
og hilser Guds fred og tar sig hvil,
hvor græsset for vinden vifter.»

For mig er de gamle veie alltid at foretrekke, da det er langs disse vi fortrinnsvis finner oldtidens kulturminner.

Heller ikke fra Asens hovedbygd over til Skogn følger vi den nåværende hovedvei, men bøier av til høire langs Hoklingens vestside forbi de eldgamle storgårde Hove og Huseby, hvor den øvre del av bygden har hatt sitt kulturelle og religiøse midtpunkt i hedendommen. På Hove har gudetemplet stått, men av det er der nu intet tilbake, og straks ovenfor, oppe på den morænerygg som skiller Hoklingen fra Hammervatnet, ligger det gamle høvdingesete Huseby med en vidunderlig utsikt over Åsenbygden. Her har vi bygdens største gravplass fra hedendommen, som har gitt fund helt fra stenalderen og ned i vikingetiden. Vi ser endel av haugene like ved den øvre gårds huse, men hovedmassen ligger inne i skogen langs åsryggen på den vestre side av veien.

Turen videre innover langs Hoklingen og over til Skogn er meget vakker. Vi følger da den øvre vei forbi gårdene Sunnlo, Hynne og Lein og stiler direkte på Alstadhaug kirke, hvis slanke spir vinker i det fjerne. Alstadhaug kirke er efter min mening en av de mest maleriske av våre eldre kirkebygninger, og en vakker som-

meraften tilbragt her i hjertet av Inntrøndelags fagre bygder, mens stillheten kun brytes av vindens sakte sus i de ærverdige træs løvrige kroner og kaienes dystre flukt omkring det gamle tårn, hvor de hekker i mengde, hører til noget av det mest stemningsfulle man kan tenke sig. Og stedets romantikk får et dypere perspektiv ved «Alvshaugen», som straks innenfor kirken (fig. 8) løfter sine mektige jordmasser over den manns grav, som har gitt det gamle sted sitt navn¹.

Fig. 8. Alstadhaug kirke og «Alvshaugen». Efter en gammel tegning.

Fra Alstadhaug begir vi oss langs Neshalvøen, gjennom Levaner og op til Gjeite, en av de eldste gårde i disse trakter. Gjeite har en imponerende beliggenhet på et isolert høidedrag med en vidtstrakt utsikt over Skogn og Frol. Under alle de feltmanøvrer som

¹ Alstadhaugs oprinnelige navn er nemlig «Olvishaugr», d. v. s. «Olveshaug», og med denne haug siktes utvilsomt til gravhaugen, som er en av de største vi kjenner i Trøndelagen.

i tidens løp har funnet sted herinne, har Gjeitehøiden alltid været en selvskreven artilleristilling, og kanonene har man simpelthen plantet mellom gravhaugene, som ydet en meget god og naturlig mannskapsdekning. Gjeite er nemlig også et arkæologisk viktig punkt i Innherred, idet kanten av høideryggen ut mot bygden er ganske bedekket med gravhauger. Enkelte av disse hauger er blitt undersøkt, og det har vist sig at gravplassen på Gjeite går helt tilbake til tiden omkring 300 e. Kr. Så gammel må altså gården Gjeite være.

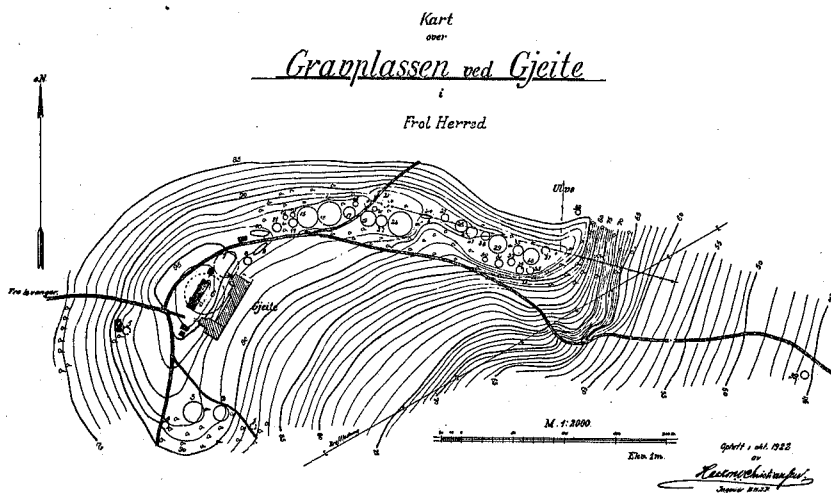

Fig. 9.

Frol er i det hele en eldgammel bygd, og her finnes en mengde oldtidsgrave, således på gårdene Heir, Munkerøstad, Restad, Okkenhaug, hvor der også nylig er funnet helleristninger, ja ennu lenger innover, på Gustad og Buran, helt oppe under Hårskallen. Vi kan dog ikke hefte oss ved alt dette, men efter at ha besøkt ruinene av *Munkeby* kloster på en idyllisk slette nede ved Levan-gerelven, kanskje det eldste kloster i det nordenfjellske Norge, går vi videre, opsøker som vanlig en gammel bygdevei og stikker derfor op om Heir, hvorfra vi følger åsryggen langs nordsiden av bygden forbi Hojem og bestiger med det samme Hojemshaugen, som

er trigonometrisk punkt, og hvorfra der er en storskjønn utsikt over Innherredsbygdene. Derfra videre innover og ned i *Verdalen*, forbi *Rindsem*, hvor vi har en gravplass som går tilbake til tiden omkring 400 e. Kr. Vi skal heller ikke hefte oss i Verdalens sjøbygd, skjont der også her finnes store og imponerende oldtidsminner. Med en liten avstikker op til *Bakketun* for at bese en monumental gravhaug med vakker utsikt over den nedre del av Verdalen, stiler vi mot *Stiklestad* hvilkalkede kirke, hvorfra de historiske minner i dempede akkorder bruser oss imøte. Men vi må vandre videre og bøier nordover op til den gamle gård *Hallem*, hvor vi har en av de eldste og største gravplasser i hele Trøndelagen. Gravene grupperer sig på begge sider av veien langs den moræne som nu skiller Leksdalen fra Verdalens hovedbygd. Dette er en terrengsituasjon som med forkjærlighet blev valgt av våre forfedre til gravplass. I våre dage tegner imidlertid ikke lenger haugene sine silhouetter mot horisonten, således som det ganske sikkert tidligere må ha været tilfellet. Tett skog dekker nu åsen, og det var derfor intet lett arbejde, da vi for nogen år siden i løpet av tre våte høstdage kartla denne gravplass, som har været benyttet ialfall fra det 4. årh. og helt ned i vikingetiden, gjennom et tidsrum av minst 700 år.

Turen videre fra Hallem gjennom Leksdalen langs Leksdalsvatnet og gjennom Henning ned til Stenkjær er meget vakker og representerer en god dagsmarsch. Her er gammel bebyggelse med store, vakre trøndergårde. Men også her, og det gjelder særlig Henning, er de nye veie senket ned i dalbunnen. Vil man søke oldtidens

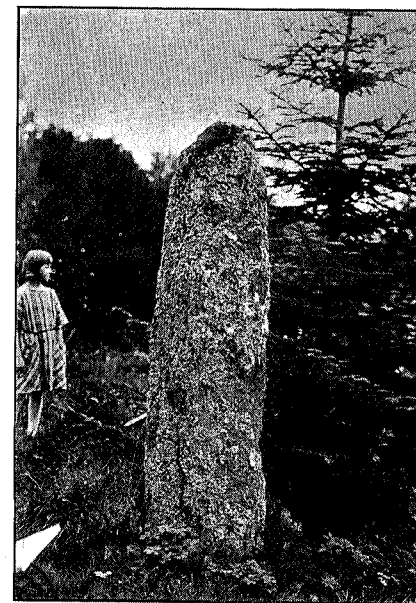

Fig. 10. Bautasten på Egge kirkegård.

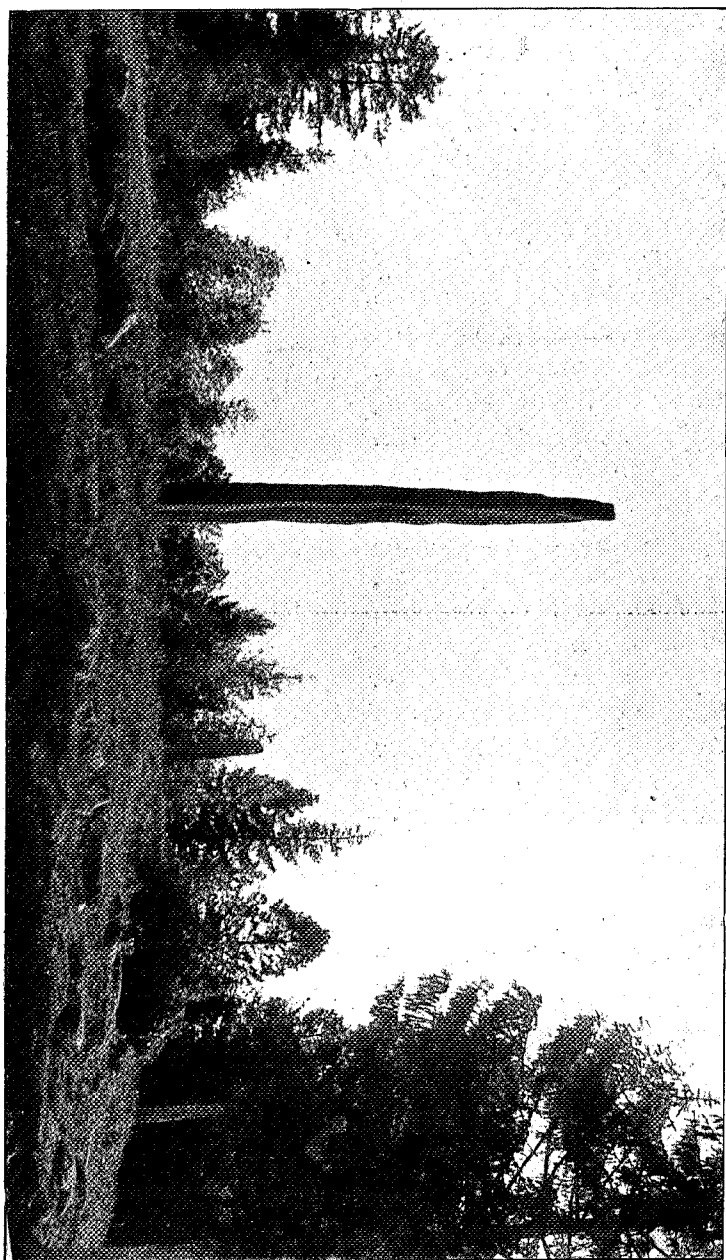

Fig. 11. Gravplassen på Helge.

kulturminner, må man op i høiden, hvor de eldste ferdselsveie har gått. Det ka da hende at man midt i tykke skogen støter på gamle, overgrodde hustomter og mektige røiser og gravhauger. Således ovenfor Ryan i Henning, og kun et halvglemmt lokalnavn minner ennu om, at her engang må ha ligget en gård, som for hundreder av år siden er blitt forlatt. Det er imidlertid en ting som arkæologen mere og mere blir klar over, at der av klimatiske og andre grunne må ha funnet en nedadgående bevegelse sted av den faste bosetning, og at denne i oldtiden og gjennom eldre middelalder trakk sig lengere op i utmarkene og mot fjellet enn nu er tilfellet. Skogrensens forskyvning nedover står utvilsomt i sammenheng hermed.

Stenkjær omegn er som rimelig kan være rik på historiske minner. Olve på Egges og Kalf Arnessøns navn, ufor-glemmelige erindringer fra vår historiske skolelærdom, bringer oss straks til at rette våre skritt mot *Egge*, setet for en av Inntrøndelags

mektigste høvdingeætter. Dens opprinnelse taper sig i det historiske mørke, men i de tallrike gravhauger, der som en allé trekker sig langs Eggehvammen på begge sider av veien, har ættens medlemmer funnet sin siste hvile. De eldste av disse grave går helt tilbake til det 3. årh. e. Kr. Av eiendommelig virkning er en gammel bauta-sten, som skjev og mosgrodd av elde reiser sig inne på kirkegården mellom nutidens grave. Her på Egge kirkegård hviler hedninger og kristne fredelig side om side. Et interessant oldtidsminne finner vi også innenfor Stenkjær bygrense. Det er stenkretsen på «Tingvoll» nedenfor *Hegge*, den siste rest av en betydelig

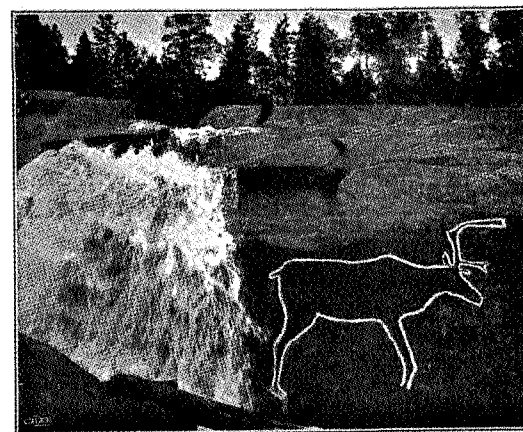

Fig. 12. Renen ved Pøla, Sted. Efter G. Hallström.

og tidligere meget bekjent gravplass, som dessverre nu er jevnet med jorden og har måttet vike for den fremrykkende bybebyggelse. Et besøk bør vi heller ikke forsømme på *Våttabakken*, hvor man i 1871 fant det første stenalderens bosted («kjøkkenmødding») her i landet. En minnestein aktes nu reist på dets plass.

Fra Stenkjær begir vi oss østover, først et stykke opover Ogn-dalen, passerer så elven ved *Midjo*, en prektig trøndergård, i sig selv en severdighet, og stiler mot *Helge*, et gammelt religiøst centrum fra hedendommen. *Helge* betyr «det hellige eid¹», og som minne om stedets gamle betydning har vi ennå bevart her en stor

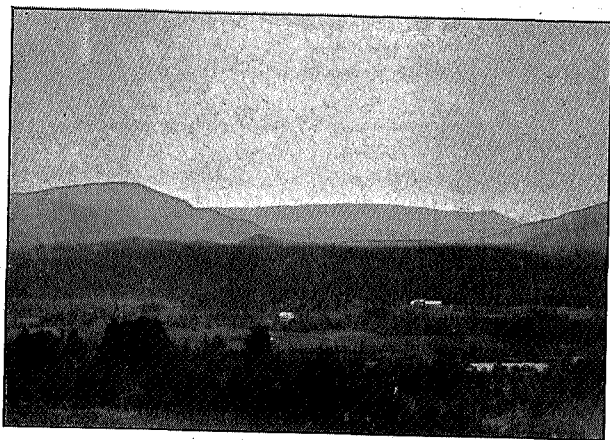

Fig. 13. Utsikt mot Sanddølådalen og Formofoss, Grong. I. Rekstad fot.

gravplass, som grupperer sig om de to mektige bautastener og den bekjente stenkrets.

Det er meget at se videre innover, langs Reinsvatnet og Fossumvatnet og innover Stod, men vi tar direkte op til *Valloy* på øst-siden av Snåsavatnet. Litt nord for denne gård, ved en liten elv *Bøla*, finner vi nemlig oppe under en foss det prektige og viden berømte billede av en ren, hugget inn i naturlig størrelse i den

¹ «Eid» kommer av en gammel ordstamme som betyr «at gå» og brukes om steder hvor man var nødt til at forlate vannveien for at ta landet fatt, således ikke bare om eid mellom to fjordbotner, men også som her om passagen langs et elvestryk eller en foss, i dette tilfelle Byafossen.

loddrette bergvegg. Dette er det største ennå kjente kunstverk stenalderens folk har præstert i Norden, og vi må til Vesteuropas paleolitiske hulekunst for at finne noget tilsvarende.

Så vandrer vi da videre langs Snåsavatnet, forbi de store gravplasser på *Jørstad* og *Brede*, må av hensyn til tiden renoncere på en tur til den vakre *Imsdal*, som engang var en kirkebygd med egen kirke, men nu er sørgelig avfolket, passerer Snåsas maleriske

Fig. 14. Stenkretsene ved Formofoss, Grong. (I. Jørem fot.)

prestegård, en av de gode gamle, hvor det spøkte, og kommer ned til den kjente skysstation *Sem*, hvor vi unner oss en velfortjent og behagelig hvile. Også her er vi på gammel kulturgrunn, for fra *Sem* har vi fund helt fra stenalderen.

Fra *Sem* tar vi da den vakre gamle vei over «Heia» og kommer ned i Sanddølådalen i Grong. Den som en gang har besøkt Namdalens bygder, vil atter og atter drages tilbake til disse natur-skjønne trakter. Der hviler en egen charme over de mektige, ende-

løse skoge, som ennå har kunnet trosse menneskenes angrep, og som i tett fylking trekker sig terrasseformet langs vassdragene, arbeider sig traust opover fjellsidene og favner de store, glitrende sjøer, som er så karakteristisk for landskapet i Namdalens indre grensebygder. Her er elgens rette hjem og et Eldorado for den som i ferien vil søke et ubundet naturliv. For arkæologen er her ennå praktisk talt ukjent land, men så meget har jeg dog erfaret på mine ture herinne, at her er muligheter for betydningsfulle oppda-

Fig. 15. Gravhaug på Øiem, Grong. I. Jørem fot.

gelser, og at mennesket allerede i steinalderen må ha fulgt vannløpene og slått sig ned som jegere og fiskere omkring de store sjøer såvel i Liene som i Øvre Grong og Namsskogene op mot Vefsn. I Nordli kan der påvises en fast jordbruksbebyggelse så tidlig som ved tiden omkring 500 e. Kr. Vi skal imidlertid ikke nu trenge inn i disse interessante trakter, men søke nedover dalen, hvor oldtidens bebyggelse har avsatt tallrike spor i form av en mengde gravhauger og andre gravminner, tildels av sådan mektighet at de gir be-

skueren et levende inntrykk av de høit utviklede sociale forhold som må ha hersket i dette dalføre i oldtiden.

Allerede knapt et par km. nedenfor *Formofoss* stanser vi op ved de 2 svære bautastene som under jernbanearbeidet blev funnet her i 1924. De lå da nedfalne, dekket av lyng og skogfall, og ingen hadde anelse om deres tilværelse. Ved hjelp av anleggets funksjonærer og arbeidere blev bautastene atter reist, og de representerer nu en av Namdalens største severdigheter. Hver bautasten har været omgitt av en fotring av sten, og det hele anlegg som

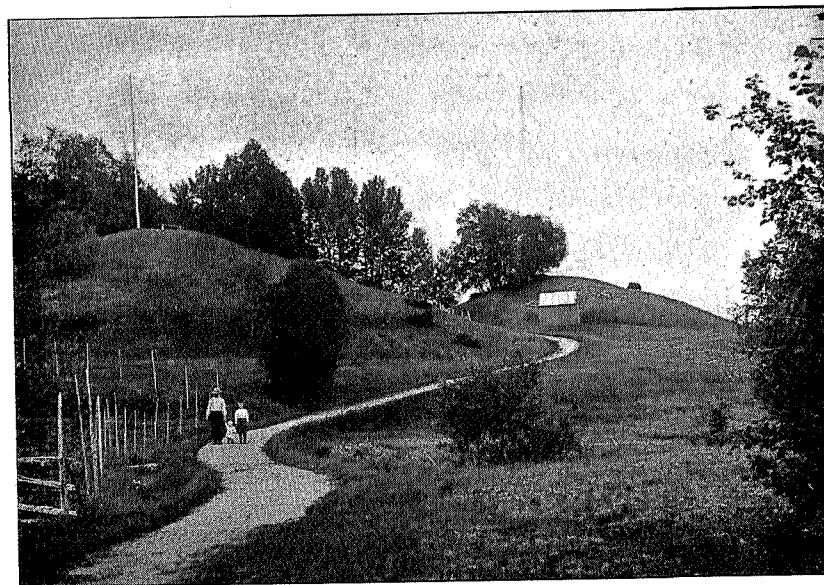

Fig. 16. Gravhauger på Bertnem, Overhalla. I. Jørem fot.

man har været nødt til at flytte litt, kan sees både fra jernbanen og veien. Det viste sig ved den nærmere undersøkelse at bautastene var opsatt som minnestene ved hver sin brandgrav, og da de er av noget forskjellig størrelse, og den ene stenring grep inn i den annen, ligger den tanke nær at de er reist over et ektepar tilhørende en av dalens mektigste ætter.

Disse bautastene har åbenbart stått ved den gamle ferdsselsvei,

som her har fulgt terrassen ovenfor Sanddølaelven, som har gravet sig et dypt leie i de mektige grusmasser. De gamle ferdselsveie her i Namdalen har i det hele tatt fulgt kanten av de gamle, høireliggende elveterrasser. Namdalens dalbunn frembyr jo et utpreget terrasselandskap formet under de forskjellige trinn av landets hevning etter istiden, idet elven stadig har brutt sig nytt leie og gravet sig dypere og dypere ned. Og langs disse gamle ferdselsveie

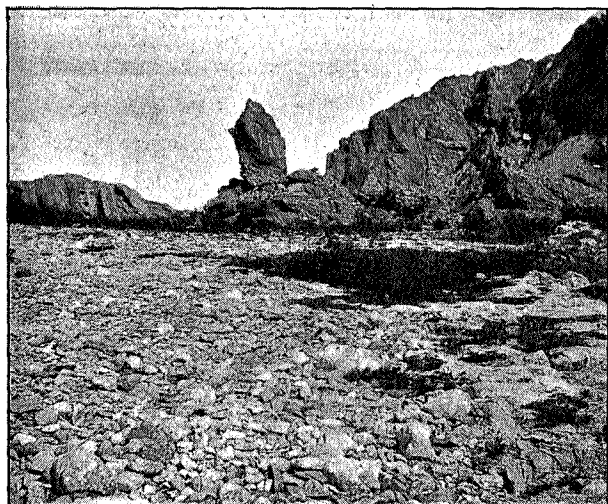

Fig. 17. «Lekamøen», Leka. Th. Petersen fot.

er det da vi finner oldtidens grave, ganske som romerne begravet sine døde langs Via Appia. Sier ikke også det gamle Eddadikt:

Sjaldan bautasteinar standa brautu nær,
nema reisi nidr at nid.
(Sjelden bautastene stander nær veien,
uten at frende reiser dem etter frende).

Her ved veien møtes de levende med de døde.

På vår tur nedover dalen skal vi dog kun feste oss ved noen av de mere monumentale gravminner. Således stanser vi op ved den veldige haug på *Øiem* i Grong, bygdens største gravhaug. Ennu mere imponerende virker de 3 mektige gravhauger på *Bertnem* i

Overhalla, på den annen side av elven. Skulde nogen grave kunne karakteriseres som kongsgrove, måtte det være disse, og utenkelig er det kanskje ikke, at kongene i Indre Namdalen har residert nettop her. Vi gjør så en avstikker op langs den for sitt laksefiske bekjente elv *Bjora*, som danner avløp til Namsen fra Høylandets nedslagsdistrikt. På gården *Risvik* ved den nedre ende av Eidsvatnet og skilt fra dette ved en åsrygg har vi en bekjent gravplass fra eldre jernalder som kan føres tilbake til det 4. årh. Ennu lenger nede i dalen passerer vi ved storgården *Hunn* — den bekjente skysstation — Namdalens største gravfelt med typisk plassering av haugene på begge sider av den gamle vei. — —

Vi kunde nu avslutte turen i Namsos, men vi bør dog ikke drage hjem uten først at ha gjort en avstikker ut til kysten, til *Leka*, denne merkelige øi ved Helgelands terskel, rødmende i skjæret fra Nordlands eventyrglans. I serpentinens vekslende farvespill antar de forvitrede og forrevne formationer i det bergfylte indre fantastiske former og frembyr et pittoresk billede av en egen naturskjønnhet. Vi hilser da først på *Lekamøen*, som gjennom Torghatten og Hestmannøy er fast knyttet til den nordlandske sagnkrets. Dessverre påstår møens naboer, at alderen begynner at gjøre sin rett gjeldende, så enkelte spesifikke kvinnelige yndigheter ikke lenger er så fremtredende som før. Men hun måler dog ennu sine 20 m. og er ca. 30 m. omkring hoftene.

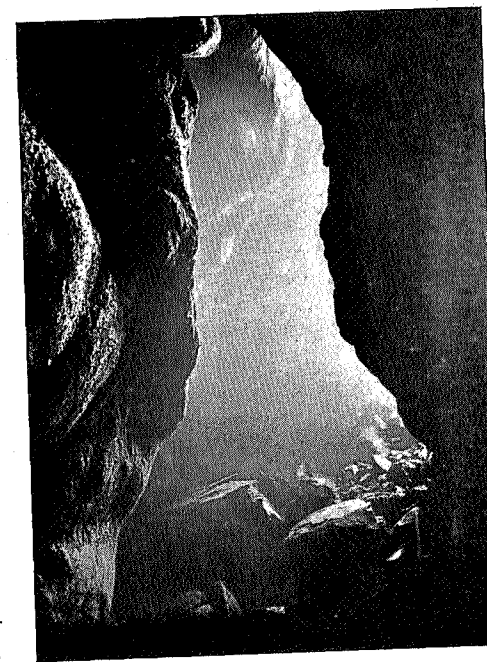

Fig. 18. Solsemhulen, Leka.
G. Hallström fot.

I disse fjell av en så løs substans er der naturligvis en hel del huler, og om 2 av dem vet man med sikkerhet, at de har været bebodd i oldtiden. Av disse er *Solsemhulen* blitt navnkundig ved de malninger som blev opdaget i 1912. Ved samme anledning blev

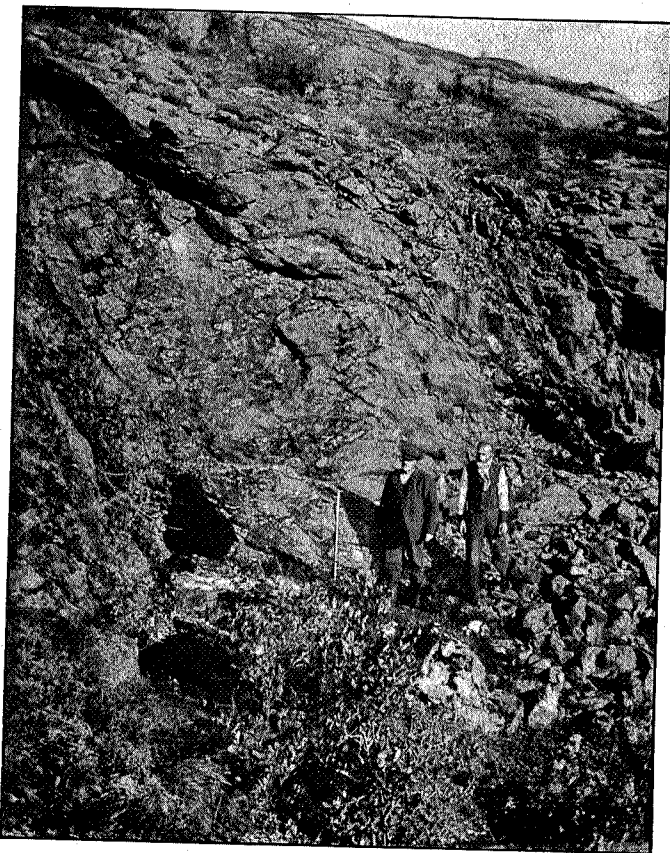

Fig. 19. Inngangen til Haugshulen, Leka. Th. Petersen fot.

et kulturlag i midten av hulen gjennomgravet, hvorved man fant rester fra en stenalders boplass. Fra denne tid må også malningene være. De fremstiller høist primitivt tegnede menneskefigurer og har sikkert religiøs eller retttere magisk betydning. De finnes i hulens innerste, helt mørke parti, hvor ingen solstråle formår at

trengte inn. Det er en underlig stemning som griper en her dypt inne i fjellet ved at stå ansikt til ansikt med disse merkelige levninger fra en lengst svunnen tid.

Den annen hule er på Solsems nabogård *Haug* og kalles i daglig tale «Svartholet». Den blev undersøkt i 1916 og viste sig at inneholde kulturminner fra en adskillig senere tid enn Solsemhulen, nemlig fra eldre jernalder, antagelig fra tiden omkring 500 e. Kr.

Spredt omkring på holmer og knauser og små høidedrag finner

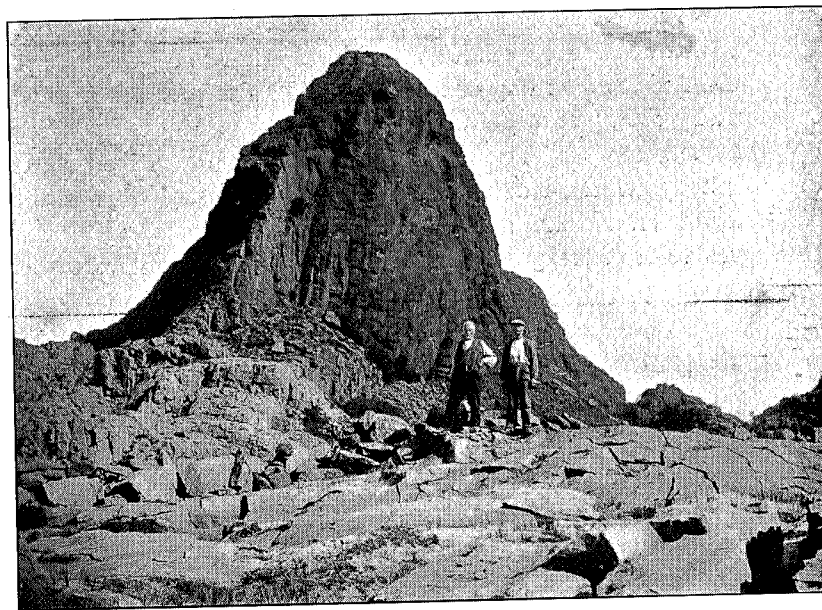
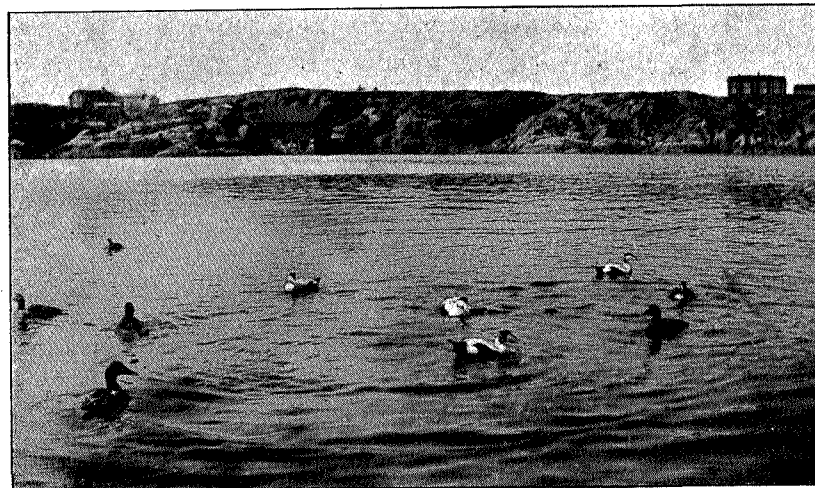

Fig. 20. Bygdeborg ved Steinstinden, Leka. Th. Petersen fot.

vi langs strandflaten minner om den eldste faste bosetning i form av større og mindre gravrøiser. Efter de hittil anstillede undersøkelser skriver disse sig for en større del fra eldre jernalder og går tilbake til det 4. årh., kanskje ennu noget lenger. En rundtur rundt øien er i det hele særdeles at anbefale og først derved får man et inntrykk av denne romantiske og maleriske natur. Det er en passende liten dagsmarsch, og særlig er turen langs yttersiden, hvor havet dessuten står på i hele sin velde, av betagende virkning. Som

en forpost reiser *Steinstinden* sig rank og trossig mot nordvesten, og i ly av denne har mennesket i oldtiden bygget sitt vern mot en annen fiende, nemlig mennesket selv. Det er bygdeborgen på *Man-natinden*, undersøkt for første gang i 1926, og nu et av Lekas merkeligste oldtidsminner.

Det egentlige centrum har dog været på øiens innside, ved le-den. Det er storgårdene *Huseby* og *Skei*. *Huseby* er et almindelig gårdnavn i det nordenfjellske, og alle disse Husebygårde representerer storgårde, høvdingeseter eller kongsgårde, om man vil kalle det så, der samtidig gjerne er tilknyttet bygdens religiøse centrum. En ennu nøiere forbindelse med kulden har *Skeigårdene*, som ikke sjelden den dag i dag er kirkesteder. På det gamle høvdinge-sete *Huseby-Skei* på Leka faller historiens morgenrøde, og i *Her-laugshaugen*, som straks nedenfor *Skei* reiser sine mektige masser, den største gravhaug i det nordenfjellske Norge, skal efter sagnet Namdalskongen *Herlaug*, som ikke vilde underkaste sig *Harald Hårfagres* velde, være gravlagt. I sannhet et monument verdig en konge!

Fot. C. Dons.

I SKJÆRGÅRDEN

AV CARL DONS

*I et smilende sund mellem holmer og fjell,
mellem havgap fra begge sider
ligger skjærene mine med efugl og kjell
og med måse og terne-sylfider.*

*Der går kobbe og kval
i den sjødype dal —
og draugen blandt nisene rider.*

*Men trekkfuglen flytter — de andre blir att
og hjemme ved skjærene rusler;
de sliter sig frem gjennom nordlysets natt,
til en soldag de leker og pusler.*

*For et liv, for et styr
når så ungene kryr
og som ullnøster går der og tusler.*